

„КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКОТО НАСЛЕДСТВО КАТО НАЦИОНАЛНО БОГАТСТВО“ – ЕДИН ПРОЕКТ ЗА НЕСТАНДАРТНО УЧЕБНО ПОМАГАЛО

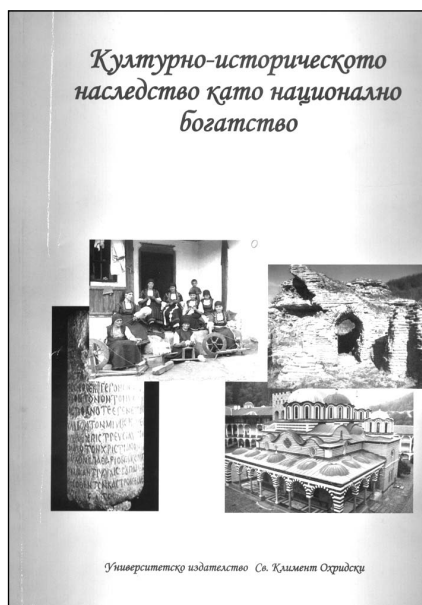
„CULTURAL INHERITANCE AS A NATIONAL TREASURE“ – A PROJECT FOR AN UNTYPICAL WORKBOOK

Марийка Радева

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Авт. колектив: Таня Ст. Бонева, Дилиана В. Ботева-Боянова, Надя Ив. Манолова-Николова, Галин Георгиев Георгиев, Виолета Калинова Коцева, Анета Емилова Петрова, Георги Якимов Стойчев. Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, София, 2012, 181 с. ISBN: 987-954-07-3369-2.

Интелектуалният продукт под горното заглавие е реализация на проект „Традициите в крак с времето“, финансиран от Фонд „Научни изследвания“ на МОМН. Тази тема е директно обвързана с гражданското образование като сърцевина на ценностните ориентации на българското училищно образование през последните две десетилетия. Това е и своеобразно предизвикателство, на което авторите на „Културно-историческото наследство като национално богатство“ дават своя интересен и различен от досегашните практики отговор.

Осъществен и поднесен като учебно помагало, проектът „Културно-историческото наследство като национално богатство“ се вписва адекватно във водещата концепция на българските учебни програми по предметите от културнообразователната област от 90-те години до днес и техните основни послания. Стартиращата в целия Европейски съюз образователна реформа разширява значението на гражданските компетентности, развивани чрез обучението, в мисията за социализация на младите поколения в демократичното общество. В европейския образователен контекст културните феномени са особено важни за осмисляне на идеята за ролята на взаимодействията в историята на държавите и цивилизациите. В тази връзка посланието за културното наследство на България като част от наследството на европейската цивилизация е силен аргумент в развиване на гражданското съзнание на младите хора – бъдещи граждани на Република България. „Културно-историческото наследство като национално богатство“ търси мястото си на учебно помагало именно в тази стратегическа и за българското образование цел, между наратива за различността (своеобразието, уникалността) на българското и общите измерения на европейското културно наследство. Проектът се включва в общественения дебат за диалога на културите и приобщаването на младите хора към демократичните граждански ценности. От дидактическа гледна точка помагалото въвежда учители и ученици в модерния разговор за отношението „етническо“ – „национално“ – „европейско“ (по същество – глобално), приобщава към функциониращата от десетилетия в западната дидактика теза за културното наследство на всяка държава като национално и европейско богатство. (Позволявам си да мисля, че това е бил същностен аргумент в одобрението на този интересен изследователски проект.) Информацията и посланията за различните измерения на духовните и културните взаимодействия в миналото са основа на очакването училищното образование да осмисля културното наследство на всяка нация като единство от артефакти и ценност на идентичността. Този методологически подход означава преодоляване на различни стереотипи (национални, етнически, културни) и свързаните с тях интерпретации – днес и в обозримото бъдеще.

Авторите на „Културно-историческото наследство като национално богатство“ не посочват изрично дидактическите си намерения относно целите, адресата, очакваните резултати, но авторските текстове и придружаващите ги рубрики индиректно разкриват образователни намерения и ценностни ориентации. Структурата на проекта включва пет части: *Етнологията – наука за човека, неговото общество и култура, Археологията – пътуване към миналото, В „работилницата“ на историка, На път през вековете, Християнство*. Подборът на учебното съдържание в тези

раздели дава основание да се доловят определени намерения на авторите: например да разширят с академични похвати представите на учениците за слабо застъпени в училищното образование науки като етнология и антропология, археология, история на религиите и ролята им в оформянето на различни идентичности, да дадат основни знания за изследователските методи в познание на тона на миналото и др. Но в тази подредба се забелязва видимо отделяне на знанията за религиите и православната църква от възможността за оперативното им използване при изучаване на етноложките и археологическите теми.

Намирам за неубедително поставянето на темите от етнология в първи раздел. Най-малкото защото археологията отвежда читателя в най-далечното минало на цивилизацията (цивилизациите) по нашите земи, показва цивилизационните връзки между Близкия изток, Югоизточна и Западна Европа, промените в начина на живот. При това теми като „Селищна система“, „Свещени места и ритуали“, както и цялото съдържание на трета част, могат да бъдат използвани като оперативно знание при овладяване на богатата информация за българската традиционна култура и нейната еволюция под влиянието на различни исторически фактори.

Оформянето на тематичните единици в различните дялове се вписва в натрупания от последните десетилетия методически опит. В труда има изобилие от илюстрации, писмени извори, учебни въпроси, рубрики за допълнителна информация, речник на термините. Като цяло, липсва единство в структурирането на дидактическите рубрики: например илюстративният материал на редица места е без необходимите описания, изворите са твърде пространни, с много неизяснени думи, без насоки за самостоятелни анализи.

Част първа, включва най-голям брой (осем) теми. Авторските текстове са написани с професионална вещина и бих казала – емоционално ангажирано. Първите две теми дават обилна информация върху основни методологически проблеми на етнологията, нейната история, водещи представители, понятиен инструментариум, отношения със сродни науки. Останалите теми са посветени изцяло на българската етнология: селища, жилища, храна, стопански дейности, празнична система, отношенията между половете и техните социални роли, традиционна медицина и др. Забелязват се сполучливи опити за сравнителни анализи и коментари върху еволюцията на всекидневие и модернизационните промени в българското общество през XIX–XX в. – т.е. подходи, пряко свързани с актуалните задачи на гражданското образование. Но богатството на етноложките описания, изобилният илюстративен материал, изворите остават само частично включени в познавателната дейност на

учениците, т.е. отсъства система от въпроси за анализи, коментари, дискусии, свързване със съвременността на учениците и други методи на активно обучение. Липсата на информация към илюстративния материал, обременените неизбежно с архаични думи етноложки извори не създават педагогическа възможност за достигане на заложените обучителни стратегии до учениците.

Прочитът на авторските текстове в първи раздел оставя впечатление за по-скоро романтично, отколкото аналитично вглеждане в традиционната култура на етническите българи. Мисленето за съвременната българска нация като гражданска общност определя нови измерения на погледа към традицията от историческата перспектива на днешния ден, предопределя необходимостта от прехвърляне на мостове към традиционната култура на другите културни общности на територията на страната, с които българите съжителстват от столетия. Отсъствието на такъв прочит създава предпоставки за митологизация на българската етническа идентичност и невъзможност за осмислянето ѝ като традиция „в крак с времето“, т.е. като ценност на настоящето. „Философията“ на гражданското образование предполага включване на повече информация за традиционната култура на другите етнически и религиозни групи в България, за тяхното участие в изграждането на традиционната национална култура.

Много от непознатите думи в „Етнологията...“ остават извън речника. Показателен е примерът с темата „Труд и делник“, от която, при изобилие на традиционни названия без съвременни съответствия, е обяснена само думата „паламарка“. От съществено значение за използването на помагалото е изясняването на някои методологически понятия, използвани в авторските текстове, като „етнос“, „етническа територия“, „нация“ (през XIX–XXI в.). Богатата авторска информация би станала реална основа за достъпна интелектуална работа на учениците, ако се предложи система от въпроси и задачи за анализи, обсъждане на различни гледни точки и интерпретации, теми за учебни дискусии, за сравнение между минало и съвременност и др.

Вторият раздел – „Археологията – пътуване към миналото“ – включва шест теми, посветени на същностни методологически проблеми на археологията. Те са формулирани интересно, разработени са с дидактическо умение и чувство за педагогическа и научна мяра. Илюстративният материал е дозиран като обем и тематика в съответствие с особеностите на археологията и с дидактическите възможности за работа с учениците. Включването в текстовете и в илюстративния материал на артефакти от България, Близкия изток, Европа „онаглеждава“ взаимодействията между култури и цивилизации, насочва учебния процес към осмисляне на археологическата информация в съвременен контекст. Учебното съдържание на този раздел „излъчва“ нетърпимост към разрушителните за културно-

историческото наследство действия на иманярите. И в тази част богатият научен контекст остава недостатъчно включен в интелектуална работа на учениците поради недостатъчния брой проблематизирани въпроси.

Третият раздел – „В работилницата на историка“ – респектира с представените модели на изследователска работа с антични и средновековни извори. Несъмнената дълбочина и ерудиция, с която се разглеждат изследователските процедури при историческия анализ на писмени сведения, епиграфски паметници, монети, приближава умело учебния процес в горните класове на гимназията до академичния университетски стил. Новите дидактически рубрики – „Как е създадено“, „Личностите на историята“, „Добре е да знам“, „Актуално минало“ – са интересна методическа идея, която заслужава да присъства в цялото помагало. Творческият подбор и разработка на темите се съчетават с оптимални методически дейности на учителя за актуализация на знанията и изграждане на познавателни умения и граждански компетентности. Макар и малко на брой, въпросите насочват към адекватна учебна работа.

Част четвърта включва само две теми: „Пътища и пътна система в древна Тракия“ и „Пътища и проходи в българските земи (VII–XIX в.)“. Макар и несиметрична на останалите, тази част на помагалото е с методологическо значение за разбирането на развитието и наследството на цивилизациите в Югоизточна Европа. В дидактическо отношение остават неизползвани възможности за осмисляне на това цивилизационно наследство чрез свързване със съвременността.

Петият раздел е посветен главно на възникването на църковната институция и по-специално – на развитието на Българската православна църква. Това съдържание е широко представено в учебните програми и учебниците по история и цивилизация от V до XII клас. Затова с амбицията си да бъде учебно помагало за специални групи ученици „Културно-историческото наследство...“ би могло да обогати и надгради с факти и интерпретации избраната тематика. Такъв подход би работил за разбирането на днешна България като държава, на чиято територия от хиляди години е осъществяван диалог на култури и културен синтез.

Развиването на демократичните ценностни ориентации би получило допълнителен и силен аргумент и от акцента върху общуванията между Българската и Западната църква в различни периоди на европейската история. Паралелите в историята на религиите и техните институции биха могли да бъдат отправна точка за обсъждане на послания, свързани с диалога на културите и преодоляване на стереотипи и митове в нагласите на днешното българско общество.

Проектът „Културно-историческото наследство като национално богатство“ е реализиран с авторска компетентност и амбиция за обогатяване на

училищното образование с нови идеи. Всеки читател, включително студенти от хуманитарни университетски специалности, би намерил в него обилна храна за своето интелектуално любопитство. С образователния и ценностния си потенциал помагалото дава възможност за осмисляне на българското културно наследство като част от европейското и световното историческо наследство.

Креативни учители и любознателни ученици биха открили в този проект подходящо градиво за изучаване в групи по свободноезбираема подготовка. Това е, мисля, основната посока за ползване на този интелектуален продукт в училище.

От този ракурс „Културно-историческото наследство като национално богатство“ поставя и някои важни въпроси. На първо място си заслужава да се помисли върху съдържанието на термина „културно-историческо наследство“. Европейската хуманитаристика и нейната дидактика разглеждат културно-историческото наследство на националните държави като общо културно богатство на всички човешки групи (етнически, религиозни, културни), живели върху тяхната територия в миналото и настоящето. Отстоява се необходимостта от представяне в училищните програми по национална история, наред с европейския контекст, на участието на различните малцинствени общности в историята на държавата-нация. В прочита на културното наследство на България, представен в помагалото, има ясни акценти в тази посока, но уплътняването на идеята не само би подобрило общия текст, но би го вписало в цялостната философия на училищните програми.

Бих искала да отправя няколко основни препоръки към авторския колектив в работата му над помагалото и за одобряването му като учебна литература.

1. Необходимо е оптимизиране на структурата. Едно подходящо въведение би изяснило образователните цели и ценностните послания към ученическата аудитория в духа на гражданското образование. Прегрупирането и реструктурирането на учебната информация по раздели и теми би укрепило духа на историчност и концептуалност.

2. Използваният дидактически апарат следва да бъде подобрен в няколко посоки: балансиране на авторските текстове по обем, използване на единен принцип за формулиране на заглавията на темите, еднотипност на дидактическите рубрики към тях, обновяване и обогатяване на системата от въпроси за стимулиране на познавателната самостоятелност и критичност на мисленето на учениците.

3. Би било много убедително, ако предлагайки „Културно-историческото наследство като национално богатство“ за одобрение в МОМН, ав-

торите предложат и примерна учебна програма според държавните стандарти.

4. Обособяване на приложение-речник в края на помагалото, в което да се включат повече термини, ще подпомогне разбирането на авторските текстове.

5. Струва ми се по-коректно заглавието „Културно-историческото наследство като национално богатство на БЪЛГАРИЯ“.

Този проект обогатява българската учебникарска книжнина. Той има място в обучението – самостоятелно или паралелно с други учебници (напр. по „История и цивилизация“ и „Свят и личност“).

Пожелавам му успех.

Prof. Mariyka Radeva, PhD
Sofia University „St. Kliment Ohridski“
15, Tsar Osvoboditel Blvd.
1504, Sofia, Bulgaria
E-mail: sradev@bol.bg